

DISCRIMINACIÓ vs. SEGREGACIÓ*

Josep M. COLOMER

Departament de Ciència Política. Universitat Autònoma de Barcelona

---

Resum

Es presenta un índex de discriminació lingüística a favor de l'ús d'una llengua en una societat bilingüe. L'índex compara les proporcions de converses en cada llengua amb les proporcions de membres de cada grup lingüístic. Mitjançant alguns càlculs de discriminació en el supòsit d'imposició de la llengua majoritària i de total i igual comunicació entre els membres de la societat, s'obté el resultat contra-intuïtiu que la discriminació augmenta amb el nombre i amb la proporció de membres del grup discriminador. Es presenta una fórmula general per facilitar els càlculs per a comunitats amb diferents nombres i proporcions de persones dels diversos grups lingüístics. Altres càlculs amb comunicació incompleta reforcen la conclusió que les regles lingüístiques discriminatòries incentiven la reclusió dels membres del grup discriminat en interaccions lingüístiques entre membres del mateix grup (segregació) i en grups de conversa petits (privatització). Algunes referències al bilingüisme dels hispànics en certs estats dels Estats Units i als russos en les repúbliques bàltiques il·lustren la validesa

* Versions preliminars d'aquest paper van ser presentades a la reunió de la secció de Política Lingüística de l'Associació Internacional de Ciència Política, durant el seu 15è. *Congrés Mundial*, a Buenos Aires, 21-25 de juliol de 1991, i al *Symposium Internacional sobre Drets Humans Lingüístics-Eesti Vabariigi Riiklik Keeleamet*, organitzat per la Direcció Nacional de la Llengua, a Tallin, Estònia, 12-16 d'octubre de 1991. Estic agraït pels comentaris, suggeriments i crítiques rebuts en aquestes reunions de Barbara Berger, Paul R. Brass, François Grin, Rainer Henrique Hamel, William M. O'Barr, Jonathan Pool, Paul Pupier, Mart Rannut, Tove Skutnabb-Kangas i Selma K. Sonntag.

d'aquestes conclusions formals sobre «la por de la minoria» quan la majoria és gran.

A la secció final es presenta un model formal d'equilibri lingüístic a curt termini, en el qual es relacionen inversament els nivells de comunicació i de discriminació lingüística.

1. UNA MESURA DE DISCRIMINACIÓ

Podem considerar que existeix discriminació a favor d'una llengua quan hi ha un ús privilegiat d'aquesta llengua en una comunitat bilingüe (o multilingüe) superior a la proporció d'individus que prefereixen usar-la. D'acord amb això, intentarem comparar la discriminació d'una llengua en diferents comunitats bilingües i sota la vigència de diverses regles lingüístiques, suposant que la discriminació és més alta o més baixa segons les proporcions d'ús de cada llengua en relació a les proporcions de persones que prefereixen usar-la.

La discriminació és, doncs, considerada com una conseqüència o bé de les regles, com ara la imposició d'una llengua en les relacions dels ciutadans amb l'Administració, o bé de l'adaptació unilateral dels membres del grup discriminat a la llengua de l'interlocutor, la qual podria ser explicada pel seu diferent nivell relatiu de competència en les dues llengües, o per unes concretes actituds, o per altres factors lingüístics i socials.

Certament aquesta mesura quantitativa dels usos relatius d'una llengua no recull la discriminació qualitativa que pateix una llengua quan és utilitzada a un nivell de prestigi baix enfront d'una altra llengua, habitualment subratllada en la literatura sociolingüística. Però sembla raonable suposar que la discriminació qualitativa funciona en la mateixa direcció que la quantitativa. De fet, la llengua utilitzada en les comunicacions oficials, els mitjans de comunicació públics i les escoles públiques tendeix a adaptar-se als temes d'alt prestigi i, com a conseqüència d'això, la gent tendeix a no utilitzar la llengua discriminada en certs temes d'alt prestigi o en certs tipus de conversa perquè hi manca vocabulari apropiat. Així doncs, si prenguéssim en compte l'aspecte qualitatiu de la discriminació lingüística, les nostres mesures de la discriminació quantitativa podrien ser ponderades positivament. Però, per això mateix, les mesures aquí presentades són acceptables si se les considera no com a valors cardinals sinó només com una referència per a la comparació ordinal dels diferents resultats.

D'acord amb el que hem dit, i cercant inspiració en certs índexs utilit-

zats per mesurar la discriminació en altres interaccions humanes, és possible presentar la següent fórmula de mesura de la discriminació lingüística:

$$\varnothing_A = \frac{\text{Nombre de converses en A/Nombre de converses en B}}{\text{Nombre de persones del grup A/Nombre de persones del grup B}} \quad (1)$$

on:

$\varnothing_A$: índex de discriminació a favor de la llengua A;

grup A: persones que prefereixen en primer lloc usar la llengua A;

grup B: persones que prefereixen en primer lloc usar la llengua B.¹

En alguns casos, els valors del denominador d'aquesta fórmula poden ser establerts mitjançant dades procedents dels cens.²

En canvi, els valors del numerador són més difícils de trobar en dades empíriques. No obstant això, podem calcular la proporció d'usos de les dues llengües, en una comunitat bilingüe en la qual regeixi la regla d'imposició d'una llengua, deductivament i a partir de certs supòsits sobre la comunicació. Aquests càlculs poden ser considerats rellevants des d'un punt de vista empíric perquè la imposició d'una llengua és una regla usual en molts Estats, especialment en processos de construcció d'Estats-nació a Europa i en la conversió d'antigues colònies en Estats.

1. Aquest índex és una versió modificada i aplicada de l'índex proposat per Gary Becker per a la discriminació racial (Becker 1971:22), substituint la resta per la divisió. L'índex Becker suposa que existeix alguna discriminació quan el valor és superior a 0, mentre que l'índex aquí proposat suposa que hi ha discriminació només quan el valor és superior a 1. L'índex Becker dona valors més alts que l'aquí presentat als nivells baixos de discriminació i valors més baixos als nivells alts de discriminació. Això podria ser considerat un avantatge de l'índex Becker, però té el desavantatge que produeix resultats asimètrics quan la discriminació afavoreix un o l'altre grup (en el present tema, quan hi ha imposició de la llengua majoritària i quan hi ha imposició de la llengua minoritària). Hi ha altres aplicacions a la llengua dels conceptes de Becker sobre la discriminació a Migué 1970.

2. S'obtidria una mesura més matisada si el nombre de persones de cada grup lingüístic fos ponderat per algun valor de la seva competència diferencial en les dues llengües, donant, per exemple, un valor 1 als membres d'A que són monolingües, un valor 0 als qui són perfectament bilingües, i algun valor intermediari als bilingües imperfectes (inclosos aquells que entenen però no parlen la segona llengua). Així, quan els membres d'A són monolingües (i el seu nombre és ponderat per 1) i els membres de B són perfectament bilingües (i el seu nombre és ponderat per 0), el denominador és 0 i l'índex de discriminació a favor d'A tendeix a ∞ (és a dir, els membres de B s'adapten sempre a la llengua A). D'una manera lleugerament més complicada, també es podria seguir la pauta dels càlculs de l'índex de comunicació en una societat multilingüe (Greenber 1956, Lieberson 1968).

Concretament, suposem que la imposició d'una llengua implica que la llengua no-oficial no és usada com un mitjà d'ensenyament a les escoles públiques ni en les relacions entre l'Administració i el ciutadà, com també que les regles privades comporten una actitud no-adaptativa, a la llengua de l'interlocutor pels membres del grup lingüístic que s'imposa (sovint perquè són monolingües en la llengua oficial). Com a conseqüència, la llengua no-oficial només és usada en interaccions entre membres del grup lingüístic que té aquella llengua com a llengua materna (inclosa la possibilitat de publicar periòdics i llibres i organitzar els seus propis esdeveniments culturals, com en la política tradicionalment aplicada envers les minories lingüístiques, per exemple als Estats Units).

Per tal de fer comprensibles els càlculs, comencem amb un exemple molt senzill.

Imaginem una comunitat composta per 5 persones, de les quals 3 prefereixen la llengua A i 2 prefereixen la llengua B.

Si suposem que regeix la regla d'imposició d'A (la llengua majoritària), les interaccions en grups de dues persones són les presentades a la *taula 1*.

TAULA 1

Converses per parelles amb imposició de la llengua A

	Nombre de grups de conversa	Llengua utilitzada
Grups de conversa de 2 persones:		
Formats per 2 membres d'A	$\binom{3}{2} = 3$	A
Formats per 2 membres de B	$\binom{2}{2} = 1$	B
Formats per 1 membre d'A i 1 membre de B	$3 \cdot 2 = 6$	A

Com es pot veure, el nombre total de converses en A és $(3 + 6) = 9$, mentre que el nombre total de converses en B és 1. La proporció de converses en A és molt superior a la proporció de persones que prefereixen la llengua A.

Per tant, el coeficient o índex de discriminació a favor d'A és relativament alt. Mesurat amb la fórmula (1):

$$\phi_A = \frac{9/1}{3/2} = 6$$

En canvi, si la regla lingüística és la imposició de B (la llengua minoritària), les interaccions en grups de dues persones són les presentades a la *taula 2*.

TAULA 2
Converses per parelles amb imposició de la llengua B

	Nombre de grups de conversa	Llengua utilitzada
Grups de conversa de 2 persones:		
Formats per 2 membres d'A	$\binom{3}{2} = 3$	A
Formats per 2 membres de B	$\binom{2}{2} = 1$	B
Formats per 1 membre d'A i 1 membre de B	$3 \cdot 2 = 6$	B

En aquest cas, el nombre total de converses en A és 3, mentre que el nombre total de converses en B és $(1 + 6) = 7$. La desproporció en els usos de cada una de les dues llengües no és tan gran com en el cas anterior.

Concretament, el coeficient de discriminació a favor de B és:

$$\phi_B = \frac{7/3}{2/3} = 3,5$$

Podem observar, doncs, que *la imposició de la llengua minoritària produeix resultats menys discriminatoris que la imposició de la llengua majoritària*.

Aquest resultat contra-intuïtiu pot ser explicat si es pensa que la imposició de la llengua minoritària B deixa moltes oportunitats a les perso-

nes del grup lingüístic majoritari per entrar en relacions entre elles usant la llengua A, mentre que, amb el mateix supòsit de total comunicació, la imposició de la llengua majoritària A força els membres del grup minoritari a adaptar-se més sovint a la llengua de l'interlocutor. En altres paraules, un membre del grup majoritari té una probabilitat més alta de trobar un interlocutor en la seva mateixa primera llengua, fins i tot quan se li imposa la llengua minoritària, que un membre del grup minoritari quan se li imposa la llengua majoritària.

Això significa en termes reals que, per exemple, en països en els quals la llengua oficial és la llengua materna de la gran majoria de la població (un genuf Estat-nació), hi ha més discriminació lingüística que en països en els quals la llengua oficial és la primera llengua d'una minoria, com en moltes antigues colònies.

2. UNA FÓRMULA GENERAL

Quan regeix la regla d'imposició d'una llengua, tal com l'hem presentada més amunt, és possible proposar una fórmula general per calcular les proporcions de converses en cada llengua per a qualsevol mida i proporció de persones de dos grups lingüístics.

Anomenem a el nombre de membres del grup lingüístic A i b el nombre de membres del grup lingüístic B, essent òbviament el nombre total de membres de la comunitat $N = a + b$. Suposem ara que la comunicació total significa que els individus no només estan relacionats en grups de dos, com suposàvem abans, sinó també en grups de tres, quatre, cinc, fins a reunir el grup sencer (per exemple, com a receptors d'un missatge general a través d'una televisió monopòlica). (L'exposició bàsica d'aquest model de «comunicació perfecta» és presentat a Colomer 1990.)

Amb un càlcul senzill, trobem que el nombre total de grups de conversa possibles en una comunitat de N membres $= 2^N - N - 1$.

D'acord amb les definicions donades anteriorment, amb la imposició de la llengua A el nombre de converses en B quedarà limitat a les que s'estableixin entre els membres del grup B; és a dir, aplicant la mateixa fórmula a aquest subconjunt $= 2^b - b - 1$.

I òbviament, el nombre de converses en A serà la diferència entre els dos números obtinguts: $(2^N - N - 1) - (2^b - b - 1) = 2^N - 2^b - a$.

Resumint, en el supòsit de comunicació total entre els membres dels dos grups lingüístics d'una comunitat bilingüe, la imposició de la llengua A produeix:

$$\text{Nombre de converses en } A = 2^N - 2^b - a \quad (2)$$

$$\text{Nombre de converses en } B = 2^N - b - 1 \quad (3)$$

Substituint aquestes fórmules (2) i (3) en la fórmula (1) de l'índex de discriminació a favor d'A, obtenim:

$$\varnothing_A = \frac{2^N - 2^b - a/2^b - b - 1}{a/b} = \frac{b(2^N - 2^b - a)}{a(2^b - b - 1)} \quad (4)$$

Un cas límit pot ajudar a entendre la utilitat d'aquests càlculs. Prenem per exemple el cas d'una comunitat de 25 membres en la qual $a = 23$, $b = 2$.

Si la regla vigent és la imposició de la llengua majoritària A,

el nombre de converses en $A = 2^{25} - 2^2 - 23 = 33.554.405$

i el nombre de converses en $B = 2^2 - 2 - 1 = 1$

L'índex de discriminació dóna un resultat molt gran:

$$\varnothing_A = \frac{33.554.405/1}{23/2} = 2.917.774,3$$

En canvi, si la regla vigent és la imposició de la llengua minoritària B,

el nombre de converses en $A = 2^{25} - 2^{23} - 2 = 25.165.822$;

i el nombre de converses en $B = 2^{23} - 23 - 1 = 8.388.584$.

Veiem, doncs, que amb aquesta regla hi ha un nombre de converses en A més semblant al de converses en B (al voltant d'un terç en la segona llengua), malgrat l'alta desproporció entre el nombre de membres de cada grup lingüístic.

L'índex de discriminació en aquest cas dóna un resultat molt menor que en el cas de la imposició de la llengua majoritària:

$$\varnothing_B = \frac{8.388.584/25.165.822}{2/23} = 383$$

A la *taula 3* es poden trobar els resultats per a diversos casos de comunitats de diferents mides i proporcions dels dos grups lingüístics.

Com a confirmació del suggeriment abans presentat, trobem que els índexs de discriminació produïts per una regla d'imposició de la llengua minoritària són sempre menors que els produïts per la imposició de la llen-

gua majoritària (compareu horitzontalment els valors de $\emptyset$ en cada columna de la *taula 3*).

TAULA 3

Índexs de discriminació en algunes comunitats bilingües

Membres de la comunitat $N = a + b$	Nombre de grups de conversa	Imposició d'A			Imposició de B		
		Converses en A	Converses en B	$\emptyset_A$	Converses en A	Converses en B	$\emptyset_B$
$4 = 2 + 2$	11	10	1	10	1	10	10
$4 = 3 + 1$	11	11	0	∞	4	7	5,25
$5 = 3 + 2$	16	25	1	16,6	4	22	8,25
$6 = 4 + 2$	57	56	1	28	11	46	8,4
$8 = 6 + 2$	247	246	1	82	57	190	10
$10 = 5 + 5$	1.013	987	26	38	26	987	38
$10 = 6 + 4$	1.013	1.002	11	60,7	57	956	25,2
$10 = 7 + 3$	1.013	1.009	4	108,1	120	893	17,3
$10 = 8 + 2$	1.013	1.012	1	253	247	766	12,4

A més, la discriminació augmenta amb la proporció de persones que prefereixen la llengua imposada, tant amb una regla d'imposició de la llengua majoritària com amb una regla d'imposició de la llengua minoritària. (Compareu, per exemple, els índexs $\emptyset_A$ i $\emptyset_B$ de dues comunitats de la mateixa mida amb diferent proporció de membres del dos grups lingüístics, com ara les tres comunitats amb $N = 10$, en les quals una proporció més gran de membres del grup que imposa la seva llengua produeix un índex més alt de discriminació.)

La discriminació també augmenta amb el nombre absolut de persones que prefereixen la llengua imposada. (Compareu els índexs de dues comunitats

de diferent mida però amb la mateixa proporció de membres dels dos grups lingüístics; per exemple, en la comunitat amb $N = 6$, $a = 3$, $b = 2$, el valor de $\varnothing_A$ és menor que en la comunitat amb $N = 10$, $a = 6$, $b = 4$; així mateix, el valor de $\varnothing_A$ en la comunitat amb $N = 4$, $a = 2$, $b = 2$ és menor que en la comunitat amb $N = 10$, $a = 5$, $b = 5$.)

D'acord amb aquests resultats, el nivell més baix de discriminació en una comunitat bilingüe s'obtindria quan s'imposés com a oficial la llengua d'un grup minoritari i molt petit, mentre que el nivell més alt de discriminació seria el resultat de la imposició de la llengua d'un grup majoritari i molt gran.

Com es pot veure, aquesta conclusió sembla contradir la habitual regla de la majoria en democràcia i fins la idea mateixa de consens. Per tal de clarificar el seu significat, hauríem de tenir en compte que allò de què estem parlant, la discriminació, no és una qüestió que depengui d'una decisió col·lectiva democràtica, sinó que és més aviat una qüestió de drets individuals. En cert sentit, l'índex de discriminació aquí proposat mesura les diferents oportunitats d'individus amb diversos gustos i preferències de satisfer els seus desigs, concretament usar una llengua abans que una altra, i clarament es veu que aquesta diferència en els nivells d'oportunitat augmenta quan una àmplia majoria, i més com més àmplia és, imposa el seu gust. En altres paraules, *una minoria està més espantada o té més por de ser absorbida com més gran és la majoria dominant*.

Certament, si l'objectiu fos la maximització de la utilitat lingüística col·lectiva (o la satisfacció d'usar la llengua preferida), la millor regla seria la imposició de la llengua majoritària, la qual provoca poca desutilitat per l'ús de la segona llengua en la majoria dels membres de la comunitat (vegeu de nou Colomer 1990). Però aquesta regla produeix uns resultats molt desiguals per als membres individuals de cada grup lingüístic i, com s'ha mostrat, un alt nivell de discriminació contra la llengua minoritària. Per tant, *apareix una contradicció entre l'objectiu de maximització de la utilitat col·lectiva i l'objectiu de minimització de la discriminació*.

3. LA POR DE LES MINORIES A LES REPÚBLIQUES BÀLTIQUES

S'obté una contrastació de la validesa de les conclusions presentades observant algunes característiques de comportaments recents en els repúbliques bàltiques.

D'acord amb la interpretació general i oficial (i en absència de dades electorals correlacionades amb variables culturals o ètniques), prenc les

dades globals dels comportaments electorals en els referenda per la independència, que van tenir lloc a Estònia, Letònia i Lituània el febrer i el març de 1991, com una expressió d'actituds envers les llengües. Aquesta correlació sembla força realista, ja que la independència significava una forta promoció de la llengua local i la llengua va ser un tema central en els campanyes dels referenda. En general, la majoria nativa de cada república desitjava promoure la llengua estònia, letona o lituana, mentre que les minories immigrades preferien mantenir el predomini del rus (o el bilingüisme del rus i una altra llengua eslava). Com es veurà, i en correspondència amb les anteriors conclusions generals, la proporció d'immigrants disposats a acceptar la independència (i presumiblement la promoció de la llengua local) va ser més petita com més gran era la proporció de la població nativa.

A la *taula 4* es poden trobar les dades de composició de la població nativa i immigrada, com també les proporcions de població que van votar «sí» als referenda. Suposant, en principi, que tota la població nativa que va anar a les urnes va votar «sí», podem presentar la diferència entre la proporció de nadius en la població global i la proporció de vots «sí» al cens com el percentatge d'immigrants que van votar «sí». Fàcilment podem presentar així una hipòtesi sobre les proporcions d'immigrants que van votar «sí» a la independència (i presumiblement a la promoció de la llengua local).

En primer lloc, apareix una correlació positiva, més aviat òbvia, entre el percentatge de vots «sí» sobre el total de vots reals i la proporció de nadius en la població, essent els ordres de les dues proporcions els mateixos; de més gran a més petita: Lituània, Estònia, Letònia (les primeres xifres de la primera columna i les segones xifres de la segona columna).

Hi ha, però, una correlació inversa entre la mida relativa de la majoria nativa (proporció de nadius en la població total) i la proporció de la minoria immigrada que va votar «sí» (la columna dreta de la taula). De fet, l'ordre de les proporcions de la població minoritària que va votar «sí» és exactament l'invers del que abans hem presentat: Letònia, Estònia, Lituània. Així doncs, *on la majoria nativa és més petita*, com en el cas de Letònia, una *més gran* proporció d'immigrants sembla haver votat «sí». S'observa una proporció intermèdia d'immigrants que van votar «sí» a Estònia, on la proporció de la majoria nativa és també intermèdia. I on la majoria és més gran, a Lituània, cap o molt pocs immigrants semblen haver votat «sí» i fins i tot alguns nadius semblen no haver votat.

Per tant, i malgrat les xifres que mostren una major proporció de suport a la independència on la majoria nativa és més gran, *una mida relati-*

vament gran d'aquesta majoria nativa sembla menys capaç d'atreure membres de la minoria immigrada a posicions favorables a la independència (i, presumiblement, a la llengua). En altres paraules, com més gran és la majoria, més «espantada» està la minoria. Aquest sentiment de temor a ser absorbits és coherent amb les conclusions del model formal presentat anteriorment.

TAULA 4

Referenda sobre la independència a les repúbliques bàltiques, 1991

	Població		Vots		Hipòtesi
	% de nadius (A)	% d'immigrants (B)	% del cens que va votar «sí» (C) (% de votants · % de vots «sí»)		% d'immigrants que va votar «sí» (C - A/B)
Letònia	52	48	(87,6 · 73,6 =)	64,5	26
Estònia	61,5	38,5	(82,9 · 77,8 =)	64,5	7,8
Lituània	79,6	20,4	(84 · 90,5 =)	76	- 4,5

Els referenda sobre la independència van tenir lloc el 9 de febrer a Lituània i el 3 de març a Letònia i Estònia.

Com es pot veure a la taula, en el cas de Lituània el percentatge de vots «sí» és més baix que el percentatge de població nativa, la qual cosa significa que, malgrat el nostre supòsit inicial, alguna proporció de la població nativa no va votar «sí».

Els càlculs generals aquí presentats semblen coherents amb les escasses dades locals disponibles. Hem suposat que la gent que va votar «sí» estava a favor de la independència (i presumiblement de la promoció de la llengua local) i que la gent que no va votar «sí», tant si va votar «no» com si es va abstenir, hi estava en contra. Sabem, per exemple, que en la localitat de Silamiae, Estònia, on un 3,2 % de la població és nativa i un 96,8 % és immigrant, la participació va ser del 27,4 % i hi va haver un 40,4 % de vots «sí», la qual cosa significa que un 11 % del cens va votar «sí». Aplicant la nostra fórmula, la diferència entre aquest percentatge del cens que va votar «sí» (11 %) i el percentatge de població nativa (3,2 %) ens dona la proporció d'immigrants al cens que hauria votat «sí» (7,8 %), xifra que, dividida per la proporció d'immigrants, significa que al voltant d'un 8 % dels immigrants va votar «sí». Aquesta darrera xifra és molt semblant a la que hem trobat en la hipòtesi general per a Estònia, un 7,8 %.

Font: Elaboració pròpia amb dades de *The Baltic States. A Reference Book*, prefaci de Rein Taagepera, Estonian Encyclopaedia Publishers-Latvian Encyclopaedia Publishers-Lithuanian Encyclopaedia Publishers, Tallinn-Riga-Vilnius, 1991.

4. SEGREGACIÓ I USOS PRIVATS

A continuació tractarem de comparar els resultats obtinguts en el supòsit de comunicació total amb els obtinguts en altres supòsits probablement més realistes.

Imaginem primer una comunitat bilingüe amb una comunicació no total (o, si es volen els termes econòmics habituals, incompleta) entre els seus membres. No sembla desenraonat suposar que en una comunitat bilingüe hi hagi una comunicació més freqüent entre els membres del mateix grup lingüístic, els quals poden compartir unes referències culturals i tenir una proximitat social superior a les que hi hagi entre persones de diferents grups lingüístics. Suposem, per exemple, que les interaccions lingüístiques entre membres del mateix grup lingüístic es produeixen el doble de vegades que les converses entre membres de diferents grups lingüístics. Cal recordar que la comunicació total implicava una igual comunicabilitat de cada individu amb qualsevol altre membre de la comunitat. En el nou supòsit, en canvi, hi ha alguna segregació lingüística.

A la *taula 5* s'exposa el recompte dels usos de cada llengua amb aquest diferent supòsit en el cas senzill abans esmentat d'una comunitat en la qual $N = 5$, $a = 3$, $b = 2$ (també s'indiquen els resultats finals en una comunitat amb $N = 10$, $a = 6$, $b = 4$). Tot i que la simplicitat de l'exemple introdueix un nivell més alt de comunicació individual a favor dels membres d'A, veiem que *l'índex de discriminació a favor d'A és força més baix quan la comunicació entre els membres del mateix grup lingüístic és més freqüent que en el supòsit d'una comunicació total*, tant amb la imposició de la llengua majoritària com amb la imposició de la llengua minoritària.

L'explicació d'aquest resultat rau en la necessitat relativament baixa que té un membre del grup minoritari d'adaptar-se a la seva segona llengua si es relaciona menys sovint amb membres de l'altre grup que preferixen aquesta llengua que amb persones amb la seva mateixa llengua preferida. Així, *un membre d'una minoria lingüística té més oportunitats d'usar la seva llengua materna si restringeix les seves relacions amb membres de la majoria lingüística*. En altres paraules, *la segregació disminueix la discriminació*. O, si es vol dir així, en una comunitat en la qual les regles i les conductes imposen la llengua majoritària, cada membre individual d'un grup lingüístic minoritari compensa amb satisfacció lingüística les pèrdues en comunicació. En el límit, una segregació absoluta entre els dos grups lingüístics crearia dues comunitats monolingües en les quals la desutilitat d'usar la segona llengua desapareixeria.

TAULA 5

Usos de les llengües amb total comunicació i amb segregació

Membres N = 5, a = 3, b = 2	Nombre de grups de con- versa	Imposició d'A				Imposició de B			
		Con- verses en A	Con- verses en B	Doble freqüència		Con- verses en A	Con- verses en B	Doble freqüència	
				Con- verses en A	Con- verses en B			Con- verses en A	Con- verses en B
Grups de 2									
2A	3	3	0	6	0	3	0	6	0
1A + 1B	6	6	0	6	0	0	6	0	6
2B	1	0	1	0	2	0	1	0	2
Grups de 3									
3A	1	1	0	2	0	1	0	2	0
2A + 1B	6	6	0	6	0	0	6	0	6
1A + 2B	3	3	0	3	0	0	3	0	3
Grups de 4									
3A + 1B	2	2	0	2	0	0	2	0	2
2A + 2B	3	3	0	3	0	0	3	0	3
Grups de 5									
3A + 2B	1	1	0	1	0	0	1	0	1
	26	25	1	29	2	4	22	8	23
		$\varnothing_A = 16,6$		$\varnothing_A = 9,6$		$\varnothing_B = 8,25$		$\varnothing_B = 4,3$	
N = 10, a = 6, b = 4		$\varnothing_A = 60,7$		$\varnothing_A = 31,6$		$\varnothing_B = 25,2$		$\varnothing_B = 14,9$	

«Doble freqüència» significa que les interaccions entre membres del mateix grup lingüístic (en cursiva) estan multiplicades per 2.

En canvi, les pèrdues en comunicabilitat d'un membre d'una majoria lingüística, que en general és beneficiat per una regla d'imposició de la seva primera llengua, aparentment són pèrdues netes de satisfacció lingüística. Com que amb total comunicació ja no s'adaptava mai a la llengua de l'interlocutor, no pot guanyar res en termes d'utilitzar la seva primera llengua. Si hi ha segregació lingüística, simplement perd oportunitats de comunicació en la seva primera llengua.

Permeteu-nos desenvolupar un altre supòsit sobre les condicions de

comunicació entre els membres de la comunitat. Suposem que els individus no entren en relacions obertes en grups de dos, tres, quatre, fins a reunir el grup sencer, com en el supòsit anterior, sinó que estan relacionats només en grups de conversa petits. Per tal de facilitar els càlculs comparatius, suposem de nou que només es relacionen per parelles.

La taula 6 reproduïx les dades de les taules 1 i 2 per a converses per parelles en una comunitat amb $N = 5$, $a = 3$, $b = 2$, afegint-hi els índexs de discriminació i comparant-los amb els que s'han obtingut en el supòsit de comunicació total segons les dades de la taula 3 (vegeu també els resultats finals per a $N = 10$, $a = 6$, $b = 4$). El resultat és que una reducció de comunicació a converses en grups petits també disminueix la discriminació. Com es pot comprendre, la disminució és més notable com més gran és la mida de la comunitat i com més petits són els grups de conversa als quals els individus redueixen les seves interaccions. Aquest resultat ens permet pensar que una restricció a relacions privades o de petits grups de conversa també pot ser una via perquè un membre d'una minoria discriminada obtingui més satisfacció lingüística.

TAULA 6
Índexs de discriminació en converses per parelles

Membres de la comunitat $N = 5$, $a = 3$, $b = 2$	Nombre de grups de conversa	Imposició d'A		Imposició de B	
		Converses en A	Converses en B	Converses en A	Converses en B
2A:	3	3	0	3	0
1A + 1B:	6	6	0	0	6
2B:	1	0	1	0	1
Total	10	9	1	3	7
		$\varnothing_A = 6$		$\varnothing_B = 3,45$	
Amb total comunicació		$\varnothing_A = 16,6$		$\varnothing_B = 8,45$	
$N = 10$, $a = 6$, $b = 4$	45	39	6	15	30
		$\varnothing_A = 4,3$		$\varnothing_B = 3$	
Amb total comunicació		$\varnothing_A = 60,7$		$\varnothing_B = 25,2$	

Evidentment, una combinació de freqüència relativament alta d'interaccions amb membres del mateix grup lingüístic i de restricció a interaccions en grups de conversa petits disminuiria molt notablement la discriminació (per exemple, en la mateixa comunitat amb $N = 5$, $a = 3$, $b = 2$, l'addició dels dos supòsits de doble freqüència d'interaccions entre membres del mateix grup lingüístic i de restricció a converses per parelles, dóna $\varnothing_a = 4$ per a la imposició de la llengua majoritària i $\varnothing_b = 2$ per a la imposició de la llengua minoritària).

Aquests resultats comparatius poden explicar algunes conductes reals en comunitats bilingües. Davant una regla pública d'imposició de la llengua majoritària i una majoria monolingüe o no-adaptativa, és a dir, davant una regla general de discriminació lingüística a favor de la majoria, els membres de la minoria lingüística tenen incentius per evitar o disminuir la seva comunicació amb els membres de la majoria i per limitar les seves relacions públiques cercant refugi en relacions en petits grups de conversa formats per membres del seu mateix grup lingüístic minoritari. D'altra banda, podem esperar que els membres de la majoria que es beneficien de les comunicacions amb membres de la minoria desitjaran en general la «integració» lingüística de la minoria (és a dir, l'aprenentatge de la llengua majoritària pels membres de la minoria i la millora de la seva competència lingüística).

Més concretament, la imposició de la llengua majoritària en condicions de gran diversitat de competència dels membres dels diversos grups lingüístics en cada una de les llengües, pot induir alguns membres de la minoria a triar preferentment béns culturals de la cultura minoritària i a la creació i el consum de xarxes particulars de mitjans de comunicació, i pot fomentar l'alienació política i fins i tot forts sentiments d'etnicitat, patriotisme i resistència a la cultura lingüística, el comerç i la política majoritaris. Indirectament, aquestes tendències perjudiquen aquells membres del grup lingüístic majoritari que són transmissors de missatges de comunicació, agents culturals i productors i venedors de béns, ja que impliquen una reducció dels seus receptors o consumidors. A la inversa, les mateixes tendències poden produir alguns avantatges relatius als consumidors i receptors passius de missatges en la llengua majoritària, que poden disfrutar-los més en exclusiva, com també als venedors de béns culturals minoritaris, que reben aleshores una demanda més àmplia dels seus missatges i béns (algunes idees vinculades a aquesta anàlisi poden trobar-se també a Becker 1971).

A llarg termini, una conducta dels membres de la minoria de restricció dels intercanvis lingüístics podria reduir el seu coneixement de la llengua

majoritària, és a dir, augmentar la diferència de competència lingüística dels membres dels dos grups lingüístics. Com a conseqüència, podrien esperar-se més actituds no-adaptatives en les converses, la qual cosa significa més discriminació, i per tant més incentius per als membres de la minoria per evitar les interaccions amb membres de la majoria. Però les tendències oposades d'alguns membres del grup majoritari, abans esmentades, podrien contrarrestar aquesta dinàmica de bola de neu.

En tot cas, sembla comprensible que, entre els membres de la minoria, la segregació sigui vista com una conseqüència de la regla d'imposició de la llengua majoritària i en certs casos pugui ser formulada com un desig d'independència cultural enfront de l'opressió de la majoria, mentre que, al mateix temps, entre els membres de la majoria aparegui la interpretació que la minoria es perjudica ella mateixa amb una auto-segregació.

Lògicament, podríem esperar que altres regles alternatives que no impliquessin una imposició unilateral d'una llengua no comportarien incentius per reduir la comunicació entre membres dels diferents grups lingüístics. Però l'efectivitat d'aquestes regles requeriria un canvi de preferències a través d'un aprenentatge general de les dues llengües per tots els membres de la comunitat, fins a crear persones perfectament bilingües, la qual cosa implicaria un cost alt per a moltes persones a llarg termini.

5. EL CAS DELS HISPÀNICS ALS ESTATS UNITS

Per tal de comprendre la rellevància d'aquest model en l'anàlisi aplicada al món real, considerem el següent exemple.

Suposem una comunitat amb dos grups lingüístics, un amb 8 persones monolingües en la llengua A, per exemple l'anglès, i l'altre amb 2 persones bilingües, amb B, per exemple l'espanyol, com a primera llengua. De fet aquesta proporció no està allunyada de la que es troba en alguns estats dels Estats Units entre angloparlants i hispànics. Per obtenir una escena més realista, imagineu que aquesta és la composició d'un grup informal d'estudiants que interaccionen regularment durant un curs acadèmic. En aquest cas, i en el supòsit de total comunicació entre els membres dels dos grups lingüístics, la proporció de converses en cada llengua seria:

Nombre de converses en anglès: $2^{10} - 2^2 - 8 = 1.012$;

Nombre de converses en espanyol: $2^2 - 2 - 1 = 1$;

Nombre total de converses = $1.012 + 1 = 1.013$.

Un càlcul senzill que no reproduïm mostra que el nombre de converses en les quals només intervenen membres del grup monolingüe angloparlant és igual a 247 (127 converses per individu), el nombre de converses entre membres del grup hispànic és només 1 (1 conversa per individu), i el nombre de converses mixtes és igual a 765 (383 converses per individu del grup angloparlant i 509 converses per individu del grup hispànic). El nombre de converses per càpita és sempre igual a 510.

L'índex de discriminació a favor de l'anglès és, doncs:

$$\varnothing_A = \frac{1.012/1}{8/2} = 253$$

Segons dades d'enquestes, els membres del grup hispànic als Estats Units confessen que només utilitzen l'anglès amb la mateixa freqüència que l'espanyol. Si així fos en el nostre exemple, hauríem de suposar que els membres del grup hispànic substitueixen algunes converses amb membres del grup angloparlant per converses amb membres del seu mateix grup hispànic, de manera que cada membre d'aquest, mantenint el mateix nivell de comunicació individual, és a dir, 510 converses per càpita, utilitza l'anglès en $510/2 = 255$ converses i l'espanyol en $510/2 = 255$ converses (essent aquestes darreres, òbviament, converses entre hispànics).

Com a conseqüència, i per tal de mantenir el supòsit d'igual comunicació de tots els membres de la comunitat, hauríem de suposar també que els membres del grup angloparlant augmenten les seves relacions amb membres del seu grup lingüístic fins assolir el mateix nivell de comunicació individual que en el supòsit anterior. Això significa un augment de $383/2$ converses per individu (és a dir, el nombre de converses mixtes perdudes en les quals un membre del grup angloparlant deixa d'interactuar amb algun membre del grup hispànic). Mantenint el mateix supòsit que les converses estan formades per dos, tres, quatre, fins a reunir tot el grup de 8, els membres del grup angloparlant que cerquen $383/2$ converses individuals creen 372 noves converses entre ells, les quals han de ser afegides a les 247 converses entre angloparlants ja existents.

D'aquesta manera el nombre real de converses en cada llengua canvia. El nombre de converses en anglès és ara igual al nombre de converses entre els 8 membres del grup monolingüe en anglès més el nombre de converses dels hispànics en les quals aquests usen l'anglès:

Nombre real de converses en anglès: $247 + 372 + 255 = 874$.

El nombre real de converses en espanyol és ara igual al nombre incrementat de converses entre els 2 membres del grup hispànic:

Nombre real de converses en espanyol: $1 + 255 = 256$.

Nombre total de converses: $874 + 256 = 1.130$.

L'índex de discriminació a favor de l'anglès passa a ser:

$$\varnothing_A = \frac{874/256}{8/2} = 0,85$$

Com es pot veure, la proporció de converses en espanyol és fins i tot més alta que la de converses en anglès, en relació als nombres respectius de cada grup lingüístic, la qual cosa, òbviament, fa la minoria més visible (en rigor, més audible).

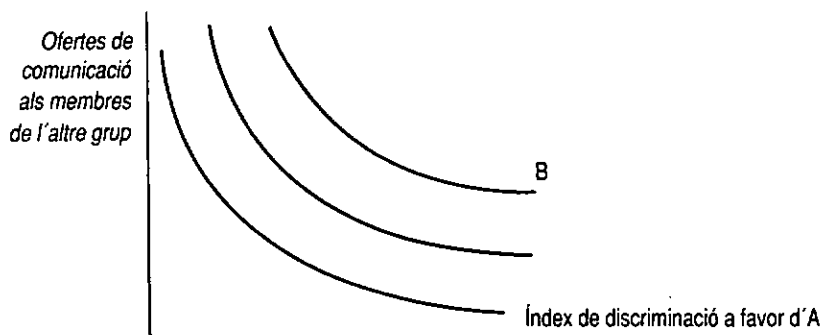
Tot i que els càlculs poden estar esbiaixats pel supòsit d'una comunitat de només 10 membres, aquesta conclusió mostra clarament que una reducció de comunicació entre els membres dels dos grups lingüístics també redueix el nivell de discriminació contra la llengua minoritària. Observeu que la proporció de converses mixtes s'ha reduït a menys d'un terç en relació amb la que hi havia en el supòsit de total comunicació ($255/1.130 = 23\%$ davant de $765/1.013 = 75\%$).

6. EQUILIBRI ENTRE COMUNICACIÓ I DISCRIMINACIÓ

Donades les preferències lingüístiques dels membres de la comunitat, l'efecte general a curt termini de les tendències de comunicació i de discriminació abans exposades pot ser presentat en la forma usual dels models «econòmics» d'equilibri.

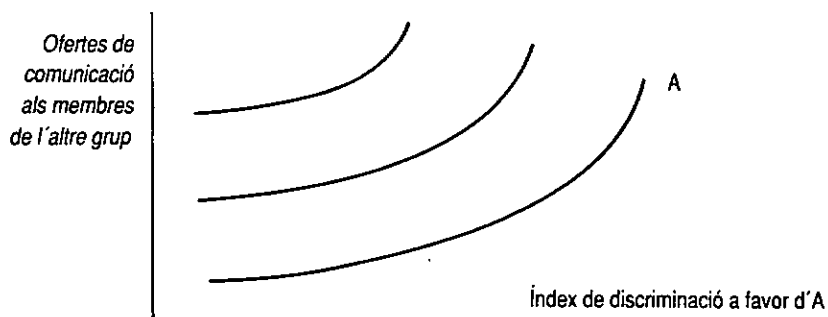
Recordem que estem tractant d'una situació en el qual s'imposa la llengua majoritària. D'acord amb els nostres resultats, fins i tot els membres del grup lingüístic minoritari que no estan específicament interessats en produir missatges i béns en la seva primera llengua (és a dir, els qui no són transmissors o venedors de béns culturals minoritaris) tendiran a reduir les seves ofertes de comunicació als membres de la majoria lingüística quan la discriminació augmenti. Podem imaginar que el nivell absolut d'ofertes dependrà de la seva competència lingüística en la llengua de la majoria, de les seves actituds adaptatives o no-adaptatives basades en els seus sentiments sobre el valor de la llengua, etc. Però, en general, en una representació bidimensional que situï les ofertes de comunicació als membres de l'altre grup lingüístic en una coordenada i la discriminació lingüística a l'altra, la forma de les corbes dels membres del grup minoritari serà:

Figura 1.

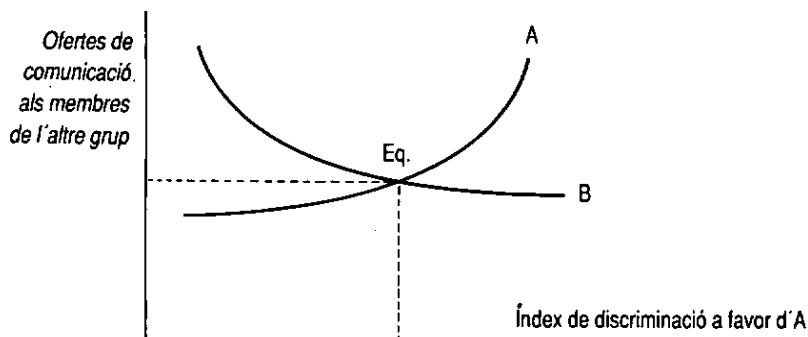
D'altra banda, els transmissors de missatges comunicatius, els agents culturals i els productors i venedors de béns del grup lingüístic majoritari augmentaran les seves ofertes de comunicació (incloent, per exemple, béns culturals, etiquetes i instruccions impreses en béns de consum i serveis en la llengua de la minoria) quan els consumidors potencials i els receptors dels seus missatges en el grup minoritari restringeixin les seves relacions amb la majoria i redueixin l'índex de discriminació. Així mateix, el seu nivell absolut d'ofertes de comunicació dependrà de la seva competència lingüística en la llengua de la minoria, fins arribar a zero si són monolingües, de les seves actituds adaptatives o no-adaptatives basades en els seus sentiments sobre el valor de la llengua, etc. La forma de les corbes serà:

Figura 2.

L'equilibri es troba en el punt en què el nivell absolut d'ofertes de comunicació dels membres del grup majoritari i el nivell absolut d'ofertes de comunicació dels membres del grup minoritari coincideixen, com es mostra a la *figura 3*, és a dir, quan la comunicació oferta pels membres d'un grup als de l'altre troba una oferta recíproca de comunicació en els membres de l'altre grup i la comunicació arriba a existir.

Figura 3.

En aquest punt d'equilibri, el nivell de comunicació entre els membres dels diferents grups lingüístics sempre serà inferior al nivell ideal de comunicació total i sempre implicarà un cert grau de discriminació. Ni l'objectiu de comunicació total ni el de discriminació mínima seran aconseguits, i la comunitat romandrà en algun punt intermedi que implicarà renúncies als dos objectius.

Qualsevol punt d'equilibri suposa més guanys relatius per a alguns membres de la comunitat que per a altres.

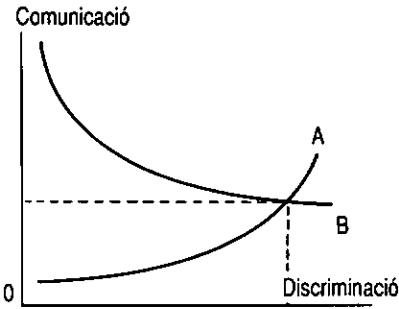
Quan els membres de la majoria lingüística són més aviat no-adaptatius com en la *figura 4*, per exemple perquè són monolingües i/o se senten molt orgullosos de la seva llengua, l'índex de discriminació és alt i el nivell de comunicació és baix.

Quan, al contrari, són els membres de la minoria lingüística els qui són més aviat no-adaptatius, com en la *figura 5*, l'índex de discriminació és baix però el nivell de comunicació també és baix.

Només quan els membres dels dos grups tenen un alt nivell de competència en les dues llengües i actituds adaptatives, el nivell de comunicació

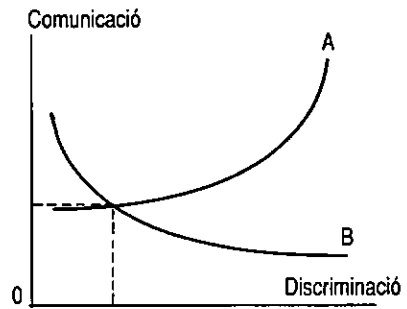
entre els membres dels diversos grups lingüístics és alt i l'índex de discriminació intermedi, com a la figura 6.

Figura 4

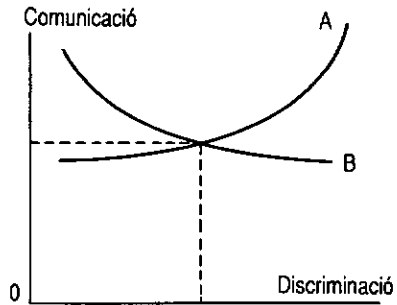
Una majoria no-adaptativa (A) produeix molta discriminació i poca comunicació.

Figura 5

Una minoria no-adaptativa (B) produeix poca comunicació i poca discriminació.

Figura 6

Una majoria i una minoria adaptatives produeixen molta comunicació i poca discriminació.

Els canvis de preferències a llarg termini, que, com hem dit, impliquen aprenentatge de llengües, poden traslladar els equilibris d'una figura cap a una altra.

REFERÈNCIES

- BECKER, Gary (1971): *The Economics of Discrimination*, Chicago, The University of Chicago Press.
- COLOMER, Josep M. (1990): «The Utility of Biligualism», *Rationality and Society*, 2, 3.
- GREENBERG, Joseph H. (1956): «The Measurement of Linguistic Diversity», *Language*, 32, 1.
- LIEBERSON, Stanley (1968): «An Extension of Greensber's Linguistic Diversity Measures», a Joshua A. Fishman (ed.), *Readings in the Sociology of Language*, New York: Mouton.
- MIGUÉ Jean-Luc (1970): «Le nationalisme, l'unité nationale et la théorie économique de l'information», *Canadian Journal of Economics*, 3.